

Ricard Estrada i Arimón
Enginyer Tècnic Agrícola

Ponència presentada a la Jornada sobre Cooperativisme Agrari. Abril 1984

RESUM

Explicuem l'experiència iniciada a Catalunya en el camp de la cooperació dins del món forestal. Argumentem quins han estat els eixos que han motivat aquest moviment, així com l'abast que ha tingut. En les conclusions manifestem raonaments de l'empresa cooperativa i la possibilitat de desenvolupament del cooperativisme forestal.

RESUMEN

Se explica la experiencia de cooperativismo iniciada en Catalunya en el ámbito forestal. Se argumentan los ejes que han motivado este movimiento, así como el desarrollo que ha tenido. En las conclusiones se manifiestan razonamientos de la empresa cooperativa y la posibilidad de desarrollo del cooperativismo forestal.

RESUME

On explique l'expérience de coopératisme commencée à la Catalogne dans l'enceinte forestier. On argumente les axes qu'ont motivé ce mouvement et aussi la portée qu'il a eu. Dans les conclusions on manifeste des raisonnements de l'entreprise coopérative et la possibilité de développement du coopératisme forestier.

INTRODUCCIÓ

Hom ha practicat la cooperació agrària a Catalunya des de temps immemorial, cal recordar els GREMIS de l'època medieval que feien accions semblants a les cooperatives de crèdit o eren presents en molts dels nostres pobles.

És al final del segle XIX que en Josep M.ª Rendé, patriarca del cooperativisme a Catalunya, estimula el moviment cooperatiu al camp. És l'època de la fil·loxera i el sector de la vinya necessita un impuls per refer els conreus. Així hom crea, ja a començament d'aquesta centúria els primers cellers cooperatius. D'aquesta manera, veiem que hom inicia el cooperativisme agrari en el sector del vi, i també en l'àmbit del consum, més endavant s'expansiona cap a d'altres sectors com ara: l'oli, els cereals, els adobs, les fruites dolces, la fruita seca i les verdures. En el sector ramader les cooperatives tenen importància a partir de 1.940, sobretot en el subsector de l'avicultura, llet, ramaderia bovina i ramaderia porcina.

Tot i l'arrelament de la cooperació en el sector agrari no es presenta en el seu subsector forestal, ben segur per la singularitat del bosc quant a productivitats i a la poca fluctuació del mercat, ja que les produccions forestals són regulars en qualitats i constants en el temps. Així podem observar, fins fa pocs anys, que els propietaris de boscos no han fomentat les associacions de caràcter proteccionista o de defensa de llurs interessos en el mercat de la fusta. Pel que fa als obrers forestals, aquests no han estat mai empesos cap a l'associacionisme cooperatiu. El professional del bosc sempre ha estat lligat als corrents més estrictament mercantils, precisament per la idiosincràsia del producte que tracta; aquesta manera de fer no és general arreu del món, ja que a Quebec —Canadà— el 1.938 hom inicia un moviment cooperatiu per treballar en l'explotació forestal. Aquesta iniciativa avui compta amb 56 cooperatives forestals, 2.476 cooperativistes actius, 2.888 cooperativistes inactius i 600 empleats directes. (Aquestes dades ens han estat facilitades pel Ministeri de Consumidors, Cooperatives, Institucions Financeres i de les Terres i Boscos del Govern de Quebec). Hom ha de constatar que l'explotació forestal arreu del Canadà està sota el domini de grans empreses i el moviment cooperatiu quebequès és un element dissonant en el marc de la producció forestal d'aquel país.

LES BASES DE LA COOPERACIÓ FORESTAL A CATALUNYA

Recentment, a Catalunya hom ha iniciat un moviment de cooperatives de treball forestal com a resposta a la manca de creació de llocs de treball fixos, però abans de concretar aquesta experiència cal conèixer els tres vectors que fan possible aquest moviment: l'atur, el bosc i el consum d'energia.

L'atur a Catalunya

Tots sabem que la crisi actual afecta greument l'economia de Catalunya, ja que incideix directament en el sector industrial, base fonamental de la seva economia. Els índexs d'atur que periòdicament apareixen en els mitjans de comunicació són l'expressió més dramàtica de l'evolució d'aquesta crisi, és per això que totes les accions i estímuls que hom gestiona per fer desaparèixer o reduir, si més no, aquests índexs, han d'ésser potenciades perquè puguin assolir els objectius fixats.

	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis	Sense Ocupació anterior	Total d'atur	Taxa
Barcelona	689	124.281	44.532	71.750	91.804	333.056	18,5 %
Girona	85	4.820	3.349	6.754	2.248	17.256	8,9%
Lleida	258	2.762	2.518	3.246	2.228	11.012	8,2%
Tarragona	715	8.271	7.606	6.390	4.621	27.603	14,2%
CATALUNYA	1.747	140.134	58.005	88.140	100.901	388.927	16,8%

Font: Full mensual d'ocupació —maig 1.938— Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

El bosc a Catalunya

La superfície forestal de Catalunya és de 1.145.000 ha el 70% de les quals (809.400 ha) són ocupades per espècies coníferes i 118.800 ha per l'alzina, és a dir,

el 33% de la superfície total dels planifolis. Els pollancren ocupen 11.000 ha localitzades perfectament a les comarques del Gironès, Osona i Vallès Oriental. En aquestes dades de població arbrada, cal afegir que el 41% de la superfície forestal arbrada està ocupada pel pi blanc (*Pinus halepensis*), el pi pinyer (*Pinus pinea*) i l'alzina (*Quercus ilex*).

El bosc de Catalunya és considerat, en la seva major part, com un bosc típicament mediterrani, amb una possibilitat mitjana de l'ordre de 0,8 a 1,2 m³/ha-any, el sotabosc és molt exuberant i això fa que aquest sigui un bosc netament subtropical.

A part de les consideracions pròpies del bosc, a l'hora de fer una aproximació a la temàtica forestal de Catalunya cal tenir present l'aspecte de la propietat, ja que qualsevol acció que calgui desenvolupar en aquest medi ha de comptar-hi, ja que el 82% de la superfície forestal catalana és de propietat privada.

SUPERFÍCIE FORESTAL DE CATALUNYA

	ha	Bosc Privat	Bosc Públic
Barcelona	355.000	98%	2%
Girona	315.000	93%	7%
Lleida	375.000	62%	38%
Tarragona	100.000	75%	25%
CATALUNYA	1.145.000	82%	18%

Font: Els Boscos de Catalunya

L'acció del foc ha fet desaparèixer del mapa forestal moltes ha. que poden generar accions silvícoles d'aprofitament de biomassa, de nou traçat de camins forestals i de repoblació forestal.

SUPERFÍCIE FORESTAL CREMADA A CATALUNYA

ANY	Barcelona ha	Girona ha	Lleida ha	Tarragona ha	TOTAL ha
1.979	2.609	5.838	1.454	10.475	20.376
1.980	8.410	1.436	2.854	13.061	25.761
1.981	4.476	3.277	543	11.003	19.299
1.982	13.131	1.080	1.265	3.019	18.495
TOTAL	28.626	11.631	6.116	37.558	83.931
% Superfície cremada respecte a l'arbrada					
	8	3,69	1,63	73,56	7,33

Font: Direcció General del Medi Rural

El Consum energètic de Catalunya

Catalunya és la zona més industrialitzada de l'Estat i una de les més importants de l'Europa Occidental. El caràcter eminentment industrial de la seva economia

es posa de manifest en les dades següents:

	<u>% població activa</u>	<u>P.I.B.</u>
Sector primari	6,8	3,9
Indústria i construcció	51,6	48,0
Serveis	41,6	48,1

(Aquestes dades corresponen a l'any 1977) Font: Catalunya i la CEE. 1982

Recordem que Catalunya ocupa el 6% del territori de l'Estat i absorbeix més del 15% de la seva població i aporta aproximadament la quarta part del V.A.I. o la cinquena del P.I.B. espanyol.

La potència industrial catalana requereix una gran demanda d'energia, ja, que som deficitaris en la producció energètica, tal com determinen les dades següents:

	SALDO Importació- Exportació	Consum brut d'energia de fonts primàries o equivalents	CONSUM			
			Indústries	Transports	Domèstic Servei primari	FINAL
Lignit	-34,1	215,5	2,9	—	3,5	6,4
Petroli brut	6.836,5	7.899,0	—	—	—	—
G.L.P. i altres gasos de petroli	246,2	246,0	46,9	26,0	387,1	460,0
Productes lleugers	675,3	521,3	131,2	2.103,2	337,1	2.571,3
Productes pesats	110,0	110,4	1.565,8	133,8	34,9	1.734,5
Altres productes	-984,7	-1.043,2	—	—	—	—
Gas natural	1.981,6	1.913,5	534,5	—	151,9	686,4
Energia nuclear	—	955,7	—	—	—	—
Energia hidroelèctrica i geotèrmica	—	363,2	—	—	—	—
Electricitat	206,3	206,3	879,8	40,8	564,0	1.484,6
BIOMASSA	—	80,5	80,5	—	—	80,5
Equivalent combustible clàssic	9.515,0	12.427,1	3.651,3	2.303,6	1.626,6	7.581,5
Energia física produïda	9.515,0	11.946,2	3.651,3	2.303,6	1.626,6	7.581,5

Font: Estadístiques Energètiques de Catalunya. 1981

LES COOPERATIVES FORESTALS

És a instàncies dels Departaments de Treball, Agricultura i Indústria de la Generalitat de Catalunya que, per donar una alternativa apta a la problemàtica social que planteja l'atur tan generalitzat, hom crea el "PROGRAMA DE NETEJA ALS BOSCOS". Aquesta iniciativa plural vol participar en la resolució parcial dels problemes socials de l'atur, els forestals i els energètics del país; tot tenint en compte les següents premisses:

a) La necessitat de fomentar la creació de llocs de treball permanents en base a l'autogestió laboral, com alternativa a la poca oferta empresarial, en un medi fins ara no tractat per l'empresa privada.

b) Empènyer el sector forestal cap a una dinamització general, estímulant el mercat, tot realitzant treballs silvícoles en els arbres i disminuint el sotabosc, tan exuberant en l'àrea mediterrània. Aquestes accions són també una lluita preventiva contra els incendis forestals.

c) Resoldre, encara que molt parcialment, el dèficit energètic de Catalunya, fonamentat fins ara en les fonts tradicionals dels productes energètics d'origen fòssil, mitjançant l'ús de les energies alternatives, com és el cas de la biomassa forestal.

Per començar aquest Programa hom compta amb el sector de població activa més necessitada, és a dir, la que no rep cap tipus de subsidi i a la qual les condicions familiars i socials reclamen una atenció més immediata; aquestes condicions són coherents al segment de població amb un índex de formació cultural més baixa. Aquesta característica fa que sigui pràcticament impossible començar un treball de cooperació, ja que això comporta en si mateix trencar amb l'estructura social clàssica de "patrò-assalariat"; és per això que els aspirants a cooperativistes forestals se sotmeten a uns cursos accelerats de cooperativisme, on hom els forma i instrueix en les línies bàsiques del que és una cooperativa de treball i el que representa aquesta oferta laboral de cara al futur, en què hauran de ser simultàniament patrò i assalariat. Un cop assimilats aquests coneixements, segueixen un curs forestal de tres setmanes sota la direcció tècnica de capatassos forestals, dels quals aprendran la pràctica del treball de bosc, el coneixement de les espècies forestals principals i l'aprenentatge de la gestió i rendibilitat del treball silvícola. Un cop acabat el període de formació i superades les proves pràctiques que realitzen tècnics del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca mitjançant un examen de tipus pràctic en el bosc, hom els lliura un diploma acreditatiu dels seus coneixements forestals, d'una durada de sis mesos; hom considera aquest període com a temps d'aprenentatge i fins passat aquest interval no obtenen la credencial d'obrer forestal, que estén la Direcció General del Medi Rural. L'acreditació i el tractament silvícola que ha de rebre el bosc que hom sotmet a aquestes atencions culturals queda regulat pel Decret 75/1982 sobre aprofitaments de biomassa forestal amb la finalitat energètica. (Annex 1)

Els obrers forestals es constitueixen en cooperatives de treball forestal i cada una té inicialment 10 membres; hom nomena els càrrecs preceptius de president i secretari. L'experiència ens indica que l'evolució de cada cooperativa té tendència a la reducció i queda entre 6 i 8 membres. Certament, els començaments de la vida dels grups són difícils, en general: es presenten problemes de tipus social, d'habitabilitat, adaptació en el medi de treball, alimentaris, cooperatius i fins i tot d'acceptació del nou lloc de treball. Per tal de cercar solucions a moltes d'aquestes contrarietats, personal especialitzat en cooperatives del Departament de Treball ajuda a trobar fórmules engrescadores que fan possible superar les primeres setmanes de treball; així mateix la guarderia forestal vetlla d'aprop la feina feta i encaminà la gestió de l'aprofitament de la biomassa per tal d'obtenir el rendiment econòmic desitjat. Aquestes accions sobreposades solen donar un resultat positiu en la majoria dels casos i la cooperativa assoleix la maduresa d'equip.

Les cooperatives de treball forestal arriben a assolir la seva personalitat jurídica al cap de sis mesos de funcionament, però la seva personalitat real sols l'aconsegueixen les que tenen gent amb capacitat de gestió per organitzar l'empresa cooperativa i donar-li el carisma necessari de disciplina, de professionalitat i de treball en equip.

Hom inicià aquest moviment de cooperatives forestals en fase experimental el mes de febrer de 1.982, amb set colles. Avui ja es desenvolupa feina en les comarques següents:

Vallès Oriental	Osona
Vallès Occidental	Baix Llobregat
Maresme	Gironès
Bages	Segarra
Solsonès	La Selva

Durant el període de funcionament del Programa, hom ha tractat més de 1.000 ha de bosc equivalents a 330.000 esters de llenya. El bosc que ha estat sotmès a aquest tractament cultural té una garantia de persistència molt superior al que no ha tingut aquest treball, ja que l'extracció de la biomassa procedent del sotabosc, esportgues i brancatge procedent d'aprofitament forestal disminueix la càrrega de foc dels bosc i resulta una actuació preventiva contra els incendis.

La cooperativa de segon grau

Totes les cooperatives de treball forestal s'agrupen en una cooperativa de segon grau, la qual s'encarrega de gestionar la triturració, la promoció i la comercialització de les estelles energètiques com a alternativa combustible al fuel. Aquesta cooperativa anomenada "Aprofitaments Energètics Forestals, S. Coop. Ltada.", és avui la primera empresa de Catalunya amb capacitat de producció de biomassa energètica, i d'aquesta en depenen 20 persones assalariades.

Avui, però, l'acció que desenvolupa la cooperativa de segon grau està condicionada per la possible acció de govern que pugui marcar la Generalitat de Catalunya quan vincula a l'estímul financer de l'empresariat capacitat per assumir un canvi de l'estructura energètica de la seva empresa, per un costat i del saber descobrir la clau de volta que faci més competitiu els treballs de transformació de la biomassa amb estelles, com a punt zenital de tota empresa.

CONSIDERACIONS FINALS

1. El moviment cooperatiu iniciat recentment en el sector forestal per la Generalitat de Catalunya, a través del Programa de "Neteja als Boscos", està condicionat a la capacitat de gestió i de saber ser, de cada una de les cooperatives de treball forestal. Com ja hem comentat, les colles que han tingut l'home que ha imposat esperit d'equip i direcció han esdevingut capdevanteres, mentre que les que han tingut un esperit més autogestionari verbal i amb manca de visió empresarial de futur no han pogut durar i han caigut en el fracàs.

2. Hom palesa en aquest Programa la riquesa de possibilitats que contempla el cooperativisme en realitzar-se a través de cooperatives de treball la recollida de

la biomassa i d'una cooperativa de serveis, la transformació, la promoció i la comercialització del producte.

3. El sector forestal està esperançat amb la nova experiència, ja que pot presentar una alternativa a la prevenció dels incendis forestals i, en la mesura en què els cooperativistes aprenguin l'ofici en els treballs d'esporga i primera selecció, d'una millora de la massa arbrada.

BIBLIOGRAFIA

- 1— Generalitat de Catalunya. Departament de Treball. **Cooperativisme al camp.** Comunicació a les Jornades sobre la cooperació a Catalunya, 1979.
- 2— PÉREZ BARÓ, A. **Historia de la cooperación catalana.** Col·lecció síntesis núm. 40 Ed. Nova Terra, Barcelona, 1974.
- 3— **La Cooperació a la Catalunya dels anys 30.** Textos i comentaris de la Llei de Cooperatives de 1931 i de les Lleis de la Generalitat de 1934. Ed. Fundació Roca Galès. Barcelona, 1979.
- 4— LAMM HERMAN, **El moviment cooperatiu a Suècia**, del llibre *Cooperativisme Europeu* (Ponències i col·loquis de les Jornades organitzades per la Fundació Roca i Galès el març i abril de 1977). Ed. Fundació Roca i Galès. Barcelona 1977.
- 5— PÉREZ i BARÓ, A. **Les Cooperatives a Catalunya.** Ed. Institut d'Estudis Catalans. Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, I. Barcelona, 1972.
- 6— Fundació Roca i Galès, **Director de Cooperatives Agràries de Catalunya.** Ed. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona, 1981.
- 7— **La cooperativa: Empresa del futuro.** Ed. Servicios Técnicos de la Obra Sindical "Cooperación". Barcelona, 1971.
- 8— BADIA i CARDÚS, A., ESTRADA i ARIMON, R., VILANOVA i PRATS, I. **Els boscos de Catalunya**, Vol. I i II, col·lecció Cavall Bernat, Ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1983.
- 9— FOLCH i GUILLEN, R., SIERRA i RÀFOLS, E., NUET i BADIA, J. **La Vegetació dels Països Catalans.** Ed. KETRES, Barcelona, 1982.
- 10— Generalitat de Catalunya, Departament d'Indústria i Energia. **Estadístiques energètiques de Catalunya, 1981.**
- 11— Generalitat de Catalunya, Departament de Treball. **Full Mensual d'Ocupació.** Maig 1983.
- 12— AGUILAR, L., CASAS, J.B., ESTRADA, R., FARRÉ, J., MARTÍN, C. **L'Aprofitament de la biomassa forestal en la zona Mediterrània de Catalunya.** Comunicació al Seminari sobre la reducció de pèrdues de biomassa en l'exploració forestal. Moscou, 1982.